

**ПРЕДПОСТАВКИ ЗА ИКОНОМИЧЕСКА АКТИВИЗАЦИЯ
НА КРАЙГРАНИЧНАТА ТЕРИТОРИЯ
НА СЕВЕРОЗАПАДНА БЪЛГАРИЯ С ЮГОСЛАВИЯ**

Социално-икономически предпоставки: промишленост, селско стопанство, транспорт и туристическо дело

М. Михайлов

Освен физикогеографските предпоставки, населението, трудовите ресурси и селищната мрежа на крайграничната територия на Северозападна България с Югославия, които са обект на проучване в нашата работа, отпечатана в Изв. на БГД, кн. XIV, с особено значение за икономическата активизация на тази територия е и промишлеността, селското стопанство, транспортът и туристическото дело. Те са обект на изследване в настоящата работа. Също така пралим опит на базата на икономгеографския анализ да посочим реалните възможности за социално-икономическо развитие на крайграничната територия.

Проблемът за икономическата активизация на крайграничната територия е актуален. Въпреки взетите административни мерки продължава изселването на население и влошаване на демографските показатели. През 1975 г. (според преброяването на 2. XII. 1975 г.) населението на проучваната от нас крайгранична територия е 53 074 души. За 3 години само населението е намаляло с 8066 д. спрямо това през 1972 г. Явно е, че са необходими най-вече социално-икономически мероприятия с оглед на задържането на населението в тази крайгранична територия и чувствително нарастване на нейния икономически потенциал.

Промислеността е съществена предпоставка за икономическата активизация на крайграничната територия на Северозападна България с Югославия. Трябва да подчертаем, че не съществува синхронизация по време и темпове в развитието на промишлеността в проучваната територия и в другите части на Северозападна България.

Над половината от промишлените предприятия функционират едва след 1965 г. През 1972 г. основните фондове са нараснали със

170%, а промишлената продукция се е увеличила с 230% спрямо 1965 г. Нарастването на работните места е все още недостатъчно, което подчертава необходимостта от строителство и на нови промишлени предприятия.

Положителен момент в териториалното разположение на производителните сили е създаването на промишленост в някои села (Вж. прил. I). В икономическото развитие на крайграничната територия в настоящия етап този процес е благоприятен при решаването на някои социални проблеми и с оглед задържане на населението. Телефонният завод в Белоградчик има цехове в селата Д. Лом, Грамада, Чупрене, а Промкомбинатът Белоградчик — в Стакевци и Чупрене. Шивашката ТПК „Б. Чонос“ — Видин, има цехове в селата Раковица и Бойница, а ДПП „Ведерник“ — Белоградчик (също шивашко), има цехове в селата Чупрене и Стакевци. В Брегово успешно се развива цехът на ДМЗ „Г. Димитров“ — Видин. Необходима е още по-пълна синхронизация между кооперирани предприятия чрез подобряване на транспортните връзки.

Съществени промени има в отрасловата структура на промишлеността на крайграничната територия по години (вж. табл. I).

Таблица I

Отраслова структура на промишлеността
в крайграничната територия

Отрасли	Обща пром. продукция			Заети в промишлеността		
	1972		1965 г. в %	1972 г.		1965 г. в %
	в брой	%		в брой	%	
Машиностроене	14779	25,2	8,1	2025	20,7	12,1
Текстилна и шиваш.	12005	20,4	7,9	1609	16,4	13,1
Химична	9780	16,7	8,7	868	8,9	5,9
Металургия	8881	15,1	38,4	1691	17,3	31,2
Кооперативна	4639	7,9	6,1	1368	14,0	18,8
Дървод. и дървообр.	4370	7,4	19,4	780	8,0	12,8
Местна	2217	3,8	4,2	1344	13,6	4,5
Хранително-вкусова	1913	3,3	6,8	59	0,6	1,0
Пром. за строит. мат.	145	0,2	0,4	46	0,5	0,6
Общо:	58729	100,0	100,0	9790	100,0	100,0

През 1972 г. доминират трудоемките отрасли на машиностроене и текстилно-шивашката промишленост. Заедно с другите специализиращи отрасли — химическа и металургия (черна и цветна), те имат 77,4% от общата промишлена продукция и 63,3% от броя на заетите. В крайграничната територия се развиват кооперативната и местната промишленост с оглед задоволяване комунално-

итовите услуги на населението и реализиране на по-голяма заетост. През 1972 г. в тях са 27,6% от общо заетите в промишлеността.

В териториалната структура на промишлеността се разкриват някои особености. През 1972 г. промишлена дейност има в 14 селища, което е само 21,5% от всички населени места (вж. прил. I и II).

Като вземаме под внимание принципите, залегнали в класификацията на Т. Христов (6, с 291), ние определяме Бойница, Макреш, Стакевци, Г. Лом, Преслав, Говежда, Копиловци като монофабрични съсредоточия. От тях Говежда има необходимите предпоставки да се развива и израсне като промишлен център в юречито на р. Дългицка Огоста. Полифабрични, локализиращи териториално промишлени съсредоточия (промишлени центрове) са Белоградчик, Кула, Чипровци, а с по-ниска степен на развитие са Брегово, Раковица, Чупрене и Д. Лом.

Неравномерното разположение на промишлеността се подчертава от концентрация на промишлени мощности в Кула, с индекс на концентрация — 26,6 (1972 г.), Белоградчик — 21,6 и Чипровци — 16,8. С оглед на икономическата ефективност на промишлеността тази тенденция трябва да се запази с насочването на нови капитални вложения в посочените промишлени центрове. Големи различия се открояват при сравняване по общини индекса на концентрация с показателя „промишлена продукция на лице от населението“ (вж. прил. II). Без промишлена продукция са 4 общини, а други 8 имат промишлена продукция на лице от населението до 1000 лв. Докато за Видински и Михайловградски окръг средно се падат по 2233,5 лв., в крайграничната територия е само 960,6 лв. промишлена продукция на лице от населението.

В перспективното развитие на промишлеността в тази крайгранична територия е необходимо да се съчетаят две тенденции: 1. Разширяване и реконструкция на сегашните предприятия и 2. Строителство на нови. По този начин е възможно решаването на актуалните проблеми: а) осигуряване на работни места за незаетите трудови ресурси, б) регулиране на миграционните процеси и в) задържане на населението в крайграничната територия.

На разширяване и реконструкция подлежат най-вече водещите предприятия — телефонният завод в Белоградчик, заводът за технически и каучукови изделия в Кула и др. Предвижда се и разширяване на фабрика „Единство“ в Кула, която ще се специализира в производство на въжета и рибарски мрежи от полиамидна коприна. Последната се произвежда в химическия комбинат във Видин. На базата на това коопериране ще се увеличи обемът на промишлената продукция, но няма да се реши проблемът за заетостта на трудовите кадри в Кула. В годините на VII петилетка в Кула е необходимо строителство на машиностроително предприятие (или на друго мобилно), в което да бъдат заети около 400 д. Към 1980 г. е необходимо разкриването на още 500 работни места, което ще

окаже благоприятно въздействие за разширяване на трудовите миграции от близките общини Бойница, Шишенци, Раброво.

Малко по-друг аспект има проблемът за промишленото развитие на гр. Чипровци и с. Мартиново. Рудодобивът и производството на концентрати на черните и цветните метали са специализиращи отрасли за двете селища. През VIII петилетка ще бъде необходимо изграждането на ново промишлено предприятие, което да поеме работната ръка, освобождавана от мините, а и от естествения прираст. Не трябва да се допусне развитие на трудови миграции към Михайловград, който се намира на разстояние повече от 30 минути изохрон на придвижване.

Селско стопанство — В процеса на общественот-икономическото развитие на крайграничната територия селското стопанство играе твърде активна роля. То осигурява поминъка на местното население и подпомага икономическата активизация. През 1972 г. в него са заети 19 026 д. и е произведена селскостопанска продукция за над 53 милиона лева. Докато съотношението между промишлеността и селскостопанската продукция е 52,2:47,8, при заетите това съотношение е 34,0:66,0 в полза на работниците в селското стопанство.

Селското стопанство се развива в рамките на 5 АПК с центрове Брегово, Кула, Грамада, Белоградчик и Г. Геново.

В структурата на чистата продукция, получена от селското стопанство, има различия в отделните АПК. Те са следствие от нееднаквото влияние на природногеографските фактори, на производствения опит на местното население, на териториалното разположение на пазарите, преработвателните предприятия и т. н. Общо взето, най-голям е процентът на продукцията (в стойностно изражение), получена от растениевъдството, като за АПК Белоградчик и АПК Г. Геново доминира животновъдството. Не е малък и процентът на чистата продукция, получена от промишлените дейности на ТКЗС и ДЗС.

В крайграничната територия в резултат от действието на икономическите и природногеографски условия и фактори се формират три зони на специализация на селското стопанство. Първата, северната зона (АПК Брегово и отчасти АПК Кула), има зърненофуражно направление. В района на Брегово много добре е развито лозарството и зеленчукопроизводството, които са добра база за развитието на хранително-вкусовата промишленост. Към АПК Брегово работи консервен цех, който има необходими предпоставки за перспективно развитие.

Втората, средна зона (АПК Кула и АПК Грамада), има зърнено-животновъдна специализация. Нашироко са застъпени трайните насаждения.

Третата, южна зона (АПК Белоградчик и АПК Г. Геново), има овощарско-животновъдно направление. Тук по-добре е разви-

то овцевъдството, докато във втората зона предимно се отглежда дър рогат добитък. Развитото животновъдство в средната и южната зона осигурява необходимите количества мляко за ДСП „Сердика“ в Кула и Белоградчик.

При перспективното развитие на селското стопанство е необходимо да се засили тенденцията на разширяване на трудоемките подотрасли — овощарство, лозарство и животновъдство. Съществуват необходимите предпоставки и за развитие на личното животновъдство с оглед повишаване на материалното благосъстояние на трудещите се.

Горското стопанство е по-слабо застъпено в крайграничната територия въпреки благоприятните ѝ природногеографски и социално-икономически предпоставки. Разширяването на дейността на горските стопанства в Белоградчик, Чупрене, Говежа трябва да се изразява предимно в провеждането на залесителни мероприятия. Възможностите за увеличаване на залесените площи на сметка на изоставените полуерозирани ниви, пасища и други земи сред земеделския фонд възлизат на около 2000 ха. Необходимо е те да се залесят, преди ерозионните процеси да ги превърнат в негодни площи. С развитието на горското стопанство ще стане възможно увеличаване броя на заетите в него и нарастване икономическия потенциал за крайграничната територия.

Транспорт и туристическо дело. Транспортът като съставна част на производителните сили е необходимо условие за всестранното развитие на крайграничната територия. В капиталистическия период транспортната мрежа задържа икономическите връзки и транспортната обвързаност с другите части на страната. Това негативно влияние на транспорта се проявява и в началните години на социализма.

След историческия Априлски пленум на ЦК на БКП—1956 г., е провеждат необходимите мероприятия и за развитието на транспорта.

Характерна особеност за тази територия е развитието изключително на автотранспорта. Главна транспортна ос представлява шосето от Михайловград—Белоградчик, минаващо през Раковица за Кула. От него се отделят други, които на къси разстояния свързват отделните селища.

В настоящия етап нормално и синхронно функционират автотрара Белоградчик, а северните и южните части се обслужват от автогарите във Видин и Михайловград. С оглед развитието на промишлеността и трудовите миграции е необходимо разкриване на автогара в Кула.

Изхождайки от аксиомата, че посредством транспорта се осъществява единството на крайграничната територия, от една страна, и, от друга — връзката ѝ с други териториални единици, стои пробле-

мът за увеличаване на пропускателната способност на шосейната мрежа.

Това е наложително най-вече за шосетата на север от Белградчишк. Все още в лошо състояние са шосетата от Белградчишк за с. Салаш, от Бойница за Рабово и др. С оглед развитието на туристическото дело до 1980 г. трябва да се построи панорамно шосе от Белградчишк през Вещица за Рабиша.

Необходимо е транспортният фактор да се използва още по-пълноценно. Товарните коли, които извозват концентрати от Чипровци и Мартиново до жп. гара Михайловград и Боровци, се връщат празни. Чрез използването им може да се развие суровинно-ко предприятие в гр. Чипровци.

В близост до проучваната територия минава жп. линия от Мадра за Видин, която благоприятствува разширяването на икономическите връзки. Планира се удвояване и електрифицирането на линията до 1990 година. Голямо значение ще има продължаването на жп. линията до гр. Брегово и свързването ѝ с жп. мрежа на Югославия. Общата дължина ще бъде 40 км.

Влияние върху икономическата активизация на крайграничната територия оказва дейността на дунавските пристанища в Видин, Арчар и Лом. От края на 1973 г. работи нов ферибот между Видин и Калафат, а до 1990 г. се проектира и мост над р. Дунав (5).

Съществено влияние ще оказва и по-нататъшната работа на КПП „Връшка чука“, през който сега преминават средногодишно само 50 хил. души, а товарите са съвсем ограничени. Необходимо е да започне по-интензивно да работи КПП при Брегово. Мост над р. Тимок е построен, но шосето за гр. Неготин, на Югославска територия, е в лошо състояние. С пълноценното функциониране на КПП при Връшка чука и Брегово ще е необходимо да се разшири сферата на обслужването — строителство на нови хотели в Кула Брегово, мотели, ресторанти и др.

В средната и южна част на крайграничната територия, в Белградчишко и Чипровско има всички необходими икономически и природногеографски предпоставки за изграждането на туристически и курортен комплекс с национално и международно значение. Броят на туристите, посетили само Белградчишк, през последните години достигна 180—200 хил. души годишно. Безспорно този комплекс ще бъде в неразривна връзка с другите народностопански отрасли и ще играе активизираща роля за крайграничната територия. Всичко това е свързано с необходимостта от планиране на съответните капитални вложения за разширяване на материално-техническата база, за организиране производството на подходящи сувенири и др.

* * *

От значение за териториалното планиране и за перспективното развитие на крайграничната територия на Северозападна България със СФРЮ могат да бъдат направените в нашата работа проучвания и изводи.

В настоящия етап не се използват пълноценно обективните природногеографски и социално-икономически предпоставки на територията поради сравнително ниската степен в развитието на производителни сили и периферното ѝ положение.

Природногеографските условия и фактори са от значение най-вече за развитието на рудодобива и преработващата промишленост, селското стопанство, транспорта и курортно-туристическото дело.

Крайграничната територия е на едно от последните места в страната по възпроизводство на население. Естественният прираст е застрашително нисък. Прекомерно големи са изселванията в посока към Видин, Михайловград, София и други градове на България, което и засилва процеса на обезлюдяване на някои села. Отрицателните демографски процеси и намаляване броя на трудовите ресурси оказват негативно влияние върху икономическата активизация на територията.

Перспективното развитие на тази крайгранична територия е свързано с решаване на съществуващите проблеми и ефективно използване на природногеографските и социално-икономическите предпоставки.

В стопанската структура все по-голямо значение придобива промишлеността, която действа като катализатор върху икономическата активизация на територията. Нараства значението и на селското стопанство, туристическо-курортното дело, транспорта.

В сложна система се преплитат икономическите, социалните, демографските, селищноустройствените, курортните и други проблеми, които засягат интересите на населението от крайграничната територия, а така също и на държавата. Решаването на тези проблеми е свързано с повишаване заетостта на трудоспособното население от двата пола, с увеличаване на неговите доходи, ограничаване на отрицателните миграционни процеси, регулиране на възрастовия състав и създаване на нормални условия за възпроизводство.

Основните насоки на икономическата активизация на крайграничната територия трябва да имат предимно социален ефект. Необходимо е да се установи тенденция за задържане на населението в перспектива и през 1980 г. броят му да не бъде по-малък от този през 1972 г.

Всичко това е в диалектическа връзка с усъвършенствуване териториалната организация на производителните сили и разкриване на нови работни места предимно в промишлеността, курортно-туристическото дело и сферата на общественото обслужване.

В перспектива е възможно по-нататъшно съсредоточаване на производителни сили в Белоградчик, Чипровци, Кула и Брегово. На базата на тази концентрация ще се разрастват ежедневните трудови миграции от периферните села в 30 минути изохрон на придвижване. Това е в унисон със задачата за бързо повишаване обществената производителност на труда, където „... първият и най-важен проблем е концентрацията на производството.“ (Т. Живков, 3, с. 36.)

Социално-икономическите и природногеографските предпоставки осигуряват възможността икономическият потенциал на крайграничната територия до 1980 г. да нарасне със 150% спрямо 1972 г., а най-късно до 1990 г. да се удвои. Необходимо е специализацията да бъде насочена към ускореното развитие на трудовите подотрасли на машиностроенето, шивашката промишленост, животновъдството и овощарството.

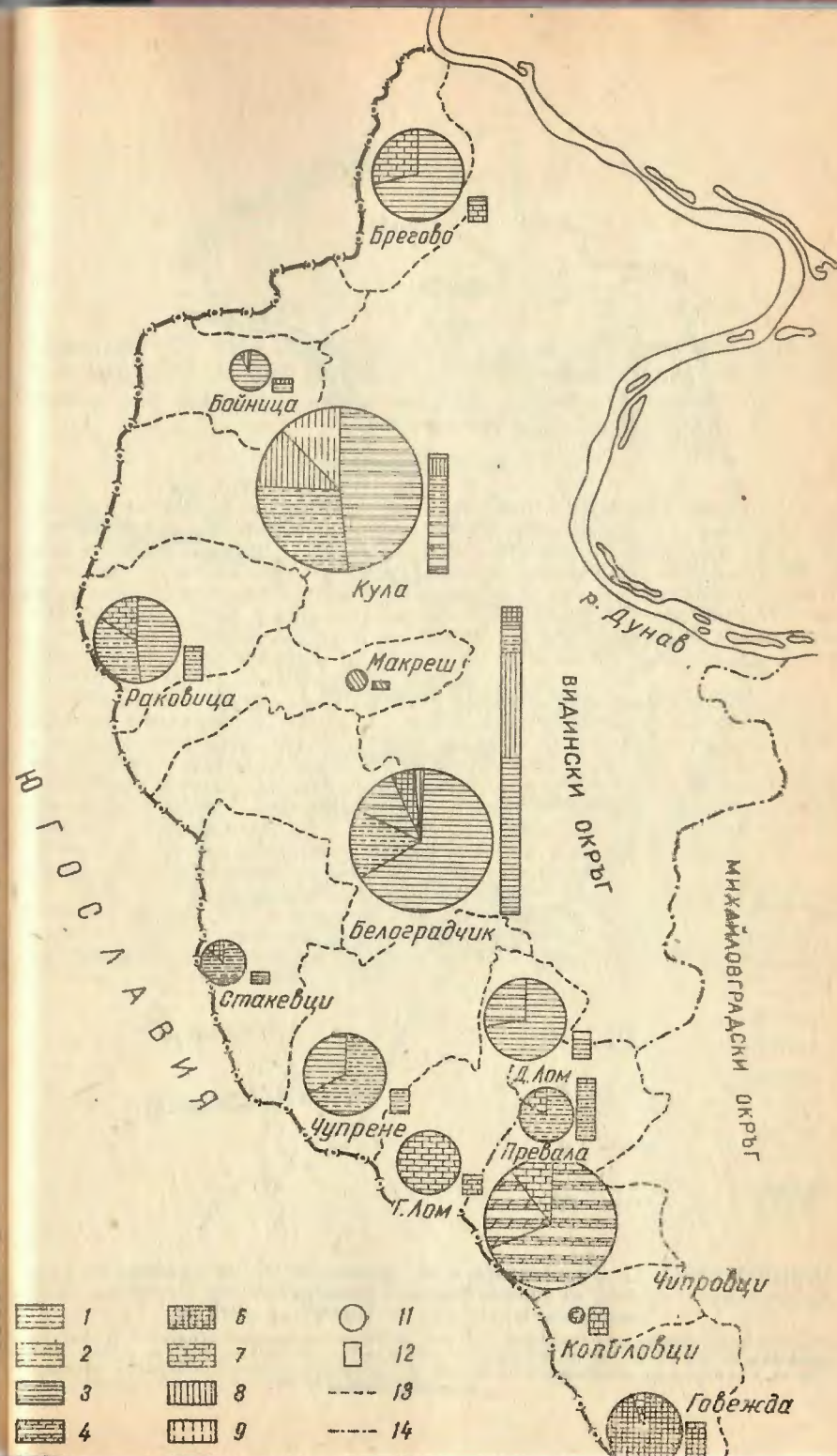
Само чрез рационално и високоефективно развитие на производителните сили в крайграничната територия на Северозападна България със СФРЮ е възможно създаването на оптимална животна среда, пропорционално развитие на системите за труд, обитаване и отдих.

ЛИТЕРАТУРА

1. География на България, т. II. Икономическа география, С., 1961.
2. География на България, т. I. Физическа география, С., 1966.
3. Ж и в к о в, Т., За висока обществена производителност на труда. Доклад пред националната партийна конференция, Партиздат, 1974.
4. Материали от теоретическата конференция „Проблеми на икономическото микрорайониране в НРБ“. 12. V. 1971, машинопис.
5. Териториално-устройствени планове на Михайловградски и Видински окръг, машинопис.
6. Х р и с т о в, Т. — По въпроса за съсредоточаването на промишлеността и нейните форми на териториално разпределение, Год. на СУ, ГГФ, т. 58, С., 1965, с. 257—300.

ПРИЛОЖЕНИЕ 1. Териториална и отраслова структура на промишлеността в крайграничната територия на Северозападна България със СФРЮ

1 — машиностроене; 2 — текстилна и шивашка промишленост; 3 — химическа промишленост; 4 — черна металургия; 5 — цветна металургия; 6 — дърводобив и дървообработване; 7 — кооперативна промишленост; 8 — местна промишленост; 9 — хранително-вкусова промишленост; 10 — промишленост за строителни материали; 11 — обем на промишлената продукция за 1972 г.; 12 — брой на заетите в промишлеността през 1972 г.; 13 — общинска граница; 14 — окръжна граница; 15 — държавна граница.

ПРИЛОЖЕНИЕ II. Разпределение на промишлената продукция на лице от населението и индекса на концентрация в крайграничната територия на Северозападна България със СФРЮ за 1972 г.

1 — общини без промишлена продукция; 2 — от 0 до 500 лв. промишлена продукция на лице от населението; 3 — от 500 до 1000 лв. 4 — от 1000 до 1500 лв. 5 — от 1500 до 2000 лв. 6 — от 2000 до 2500 лв. 7 — индекс на концентрация по общини; 8 — общинска граница; 9 — окръжна граница; 10 — държавна граница

PREMISES FOR THE ECONOMIC ACTIVATION OF THE BULGARIAN NORTH-WESTERN TERRITORY NEAR THE YUGOSLAV FRONTIER (social and economic premises: industry, agriculture, transport, tourism and resorts)

Michail Mihailov

On the basis of our earlier study (published in 'Izvestiya na BGD', book XIV/XXIV), as well as of this one, we consider that the natural geographic and social-economic premises of the area under consideration have not been used to the best advantage yet. The main reasons for this are: the comparatively low degree in the development of the productive forces and the peripheral situation of the territory. That is why, it is possible in the future to concentrate the productive forces in Belogradchik, Kula, Chiprovtsi, and Bregovo — and, on the basis of such a concentration to increase the daily labour — migrations and improve the transport, tourism and the resorts.

The social, economic, and natural geographic premises considered in this paper can ensure the increase of the economic potentialities of the said territory in comparison with 1972 as follows: by 1980 — the increase will be 150%, and by 1990 — it will be 200%. It is necessary to direct the specialization of the territory towards the accelerated development of the labour-consuming branches of the industry and agriculture: machine-building, tailoring, animal breeding, fruit-growing, etc. There are additional possibilities for the employment of the population by establishing and developing tourist and resort centres of national and international importance.

Thus, by means only of rational and highly effective development of the productive forces, it is possible to create an optimum living environment and a proportionate development of the systems of labour, living and recreation in the Bulgarian north-western territory situated along the frontier with Yugoslavia.